

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XVI—XVII

BELGRADE
1985—1986

<http://www.balcanica.rs>

N. Mucopulos — G. Dimitrokalis

OBIČAJ VEŠANJA KRPA PO DRVEĆU RADI OZDRAVLJENJA BOLESNIKA

Običaj vešanja ili ostavljanja krpa, konaca ili drugih ličnih predmeta bolesnika, na zemlju, na stenje, u vodu, na ruševine crkava, na ikone¹ ili na drveće kako bi ozdravili, kombinovan ili ne s »provlačenjem kroz rupu«, poznat je mnogim narodima, od Irse² do Indije.³ Na žalost, čini nam se da o pomenutom običaju nedostaje obimna zajednička studija sa ispravnim tumačenjima i upoređenjima.⁴ U Grčkoj, ovaj običaj je poznat u naučnim krugovima etnologije, ali posebna studija još uvek nije napisana, i pored mnogobrojnih manjih i sporadičnih napisa; neki od njih sasvim površno se bave ovim pitanjem. Naša studija razmatra običaj vešanja krpa samo na drvo i pokušava da da jedan smisao i, po mogućnosti, potpunu sliku ovog običaja kod stanovništva današnjeg grčkog geografskog prostora, Kipra, ali i sela i palanki Male Azije i Istočne Trakije, koja su do 1922. bila Grčka, a čije je stanovništvo 1922. godine prebeglo u današnju Grčku.

Jedan od prvih slučajeva vešanja krpa na drvo u kontinentalnoj Grčkoj primećen je u Kastanohorju u Epiru.⁵ Nedavno

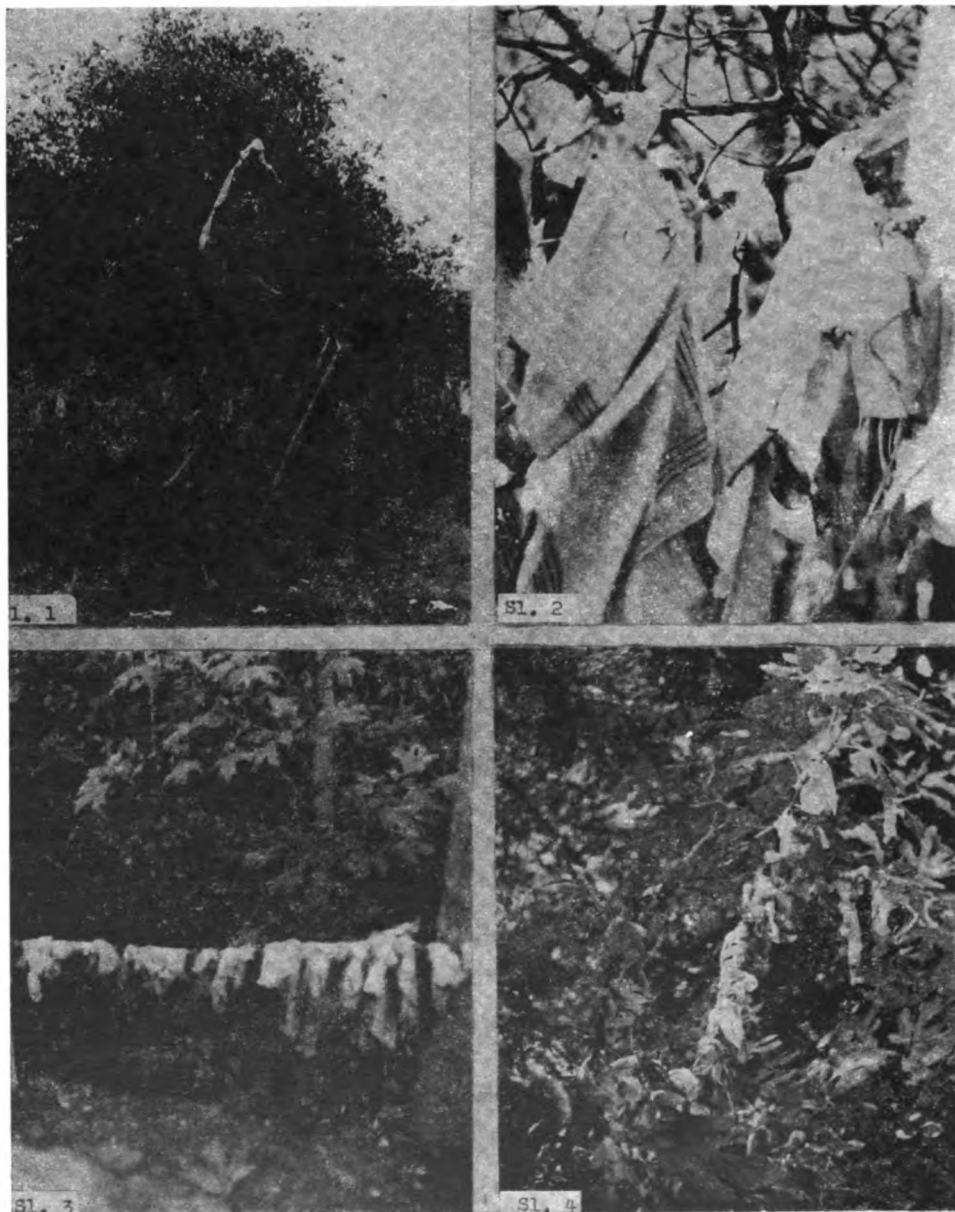
¹ Slučaj je veoma redak i poznat nam je samo iz mesta Andreanta na Crnom moru (oblast Amisa); u vezi s tim vidi G. K. Hatsopoulou, *Λαογραφικά χωρίου Ἀνδρεάντων, Ἀρχαῖον Πόντου, ΚΘ'* (1968—1969), 51.

² N. Politou, *Λαογραφικά Σύμμεικτα, Γ'*, Atina, 1931, 100, gde je i bibliografija; dalje navodim: N. Politou, *nav. delo*.

³ N. Politou, *nav. delo*, 99, i bibliografija.

⁴ O tome svakako pogledati: K. Weinhold, *Die Verehrung der Quellen in Deutschland*, *Abhandlungen der Königlich Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Philosophische und historische Classe* (1898), 65, Marzell, *der Baum in der Volksmedizin*, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* (Hoffman-Krayer), Band I, 957—958; N. Politou, *nav. delo*, 90—100.

⁵ N. Politou, *nav. delo*, 98; *Ἱππειρωτικά Μελετήματα, Δ'*, 24.

se saznalo da je ovakav običaj postojao i u selu Peponja, Neapolisa, srez Kozani (zapadna Makedonija). U svetoj vodi crkvice Agija Kirijaki (Sveta Nedelja),⁶ nadomak sela, „vernici su na grane drveta ostavljali marame za glavu, donji veš i drugu odeću. Verovali su da se na ovaj način leče od bolesti od kojih boluju».⁷

Veoma često se ovaj običaj javljao u srezu Seresu gde je zabeleženo mnoštvo slučajeva. U svetoj vodi svete Paraskeve,⁸ na putu koji vodi iz Sohosa ka Kumnikosu, obično ne vešaju krpe, već maramice, marame za glavu, donji veš pa čak i haljine, koje kače o drveće, uvek zavezane u čvor (slika 1—2). Crkvice svete vodice, relativno nova građevina, nalazi se desno od puta, a drveće, levo. Još jedno sveto drvo postojalo je donedavno severno od Humnikosa, blizu toplih banja Nigrite.⁹ Ovo se isto događa i »na svetoj vodi« sela Mantili, s tom razlikom što tamo ne postoji paraklis već samo jedan jednostavni objekat — klanjalište, dok se donji veš (ne krpa) veša na razno drveće, *kupine*.¹⁰

U ženskom manastiru Svete Paraskeve,¹¹ četiri kilometra od sela Domiros, postoje dve »svete vode«, izvan dvorišta manastira, na padinama jednog malog dola sa gustom vegetacijom. Jedna »sveta voda« je posvećena Zoodohu Pigi (Izvor života), gde vešaju samo donji veš na jedno razapeto uže, postavljeno naročito u tu svrhu (slika 3). Na drugoj »svetoj vodi«, koja je posvećena svetoj Paraskevi, vešaju marame, donji veš, krpe, čak i konce, sve to sa čvorovima, čak i konce vezuju u čvor, pričvršćeno na smokve, vrbe i drugo drveće (slika 4—5).

U manastiru Ikosifonisas (Dvadesetostruke ubice), opet izvan dvorišta manastira i na maloj razdaljini, postoji jedno malo bezimeno klanjalište gde na stablo ili na niže grane obližnjeg drveta vešaju marame, donji veš, krpe (slika 6).

U selu Rodolivos, Sereski srez, vešanje krpa je kombinovano s »provlačenjem kroz probušeni kamen«, koji se nalazi na južnom delu sela. »Kada se razboli neko dete, vode ga tamo i kruže sa njim tri puta oko kamena, kade tamjanom i zura (iznurenost) odlazi od dece. Pored njega se nalazi trnje i šušanj (suvad) na koje vešaju komadiće bolesnikove odeće.¹²

⁶ Ranije posvećeno Taksarsima (= sv. arh. Mihailu i Gavrilu).

⁷ G. Theodosaki, *Τ' αγιάσματα στη Λαογραφία, Βοϊκική Ζ ή*, 36 (Novembar — Decembar 1978), 2; *isti*, *Τά αγιάσματα και ή λαϊκή πίστη στα θαυματουργά νερά, Μακεδονική Ζωή*, 152 (Januar 1979), 21.

⁸ N. Mpalantou, *Τό „Αγίασμα“ Πανσεπραϊκό 'Ημερολόγιο*, Β', Seres 1976, 128, 130; (dalje navodim: N. Mpalantou, *nav. delo*.)

⁹ N. Mpalantou, *nav. delo*, 130. Za uništenje drveta saznajemo tokom naše posete mada stanovnici nameravaju da na njegovo mesto zasade drugo.

¹⁰ N. Mpalantou, *nav. delo*, 128—129, 130—131.

¹¹ O ovom običaju u Manastiru govori i N. Mpalantos u navedenom delu, 130.

¹² Rukopis 2761/1963. Centra za Laografiju (=Folklor) Atinske Akademije nauka. Prikupio dr. G. Ekaterinidis.

Takođe, u Paleokomi, nadomak sela postoji jedno dvospratno klanjalište, posvećeno Svetoj Paraskevi, a ispod njega teče malo vode. Maramice i krpe vešaju na obližnju smokvu i na vrbe. Kao što su nas obavestili stanovnici sela, da bi bolesnik ozdravio, mora posedovati posebnu veru.

U srezu Kavala (istočna Makedonija), između sela Karavangeli i Siderohori u rejonu Pangeja, nalazi se klanjalište Svetog Jovana Kureljaria (dripca).¹³ Na rešetke vrata malog klanjališta, kao i na saksije sa bosiljkom koje su postavljene na susednim pragovima, vešaju se čak i danas male krpice, vezane u čvor. Ranije je postojala sveta voda, posvećena svetom Jovanu Krstitelju i vešanje krpa obavljalo se na obližnjem drvetu. Novi auto-put prekrpio je delimično svetu vodu, čiji su ostaci, međutim, uočljivi i danas, uništio je drvo i ograničio značajno upražnjavanje običaja u ovom kraju (slika 7—8).

U cradu Komotini, Trakija, ovaj se običaj kombinuje sa »provlačenjem kroz rupu«. »Kada deca imaju veliki kašalj,¹⁴ provlače ih kroz jedan šupalj orah i vezuju jednu krpu¹⁵ i daju im da piju magareće mleko.«¹⁶

U Drimja, srez Ksanti, vešanje krpa obavlja se na jednom drvetu pored paraklisa Svetog Đorđa.¹⁷ Prema verovanju grčkog seoskog stanovništva, koje vodi poreklo sa Ponta, »ako imaš neku boljku, odrežeš komad odeće, koju nosiš na se, vezuješ ga i izlečiš se«, međutim, krpice vešaju i Turci (slika 10).

Postoji i predanje koje je vezano za crkvu i pošto je neobjašnjeno, smatramo svrsishodnim da ga ovde iznesemo: »Pre nego što smo došli, ovde su živeli Turci. Na vrhu brda nalazila se neka mala nastrešnica (čardak) gde su se Turci klanjali. Zvali su ga Sveti Ilija. Kada smo vršili iskopavanja 1922. ili 1923, pronađena je jedna grobnica i jedan krst. Rekli su da je »sv. Đorđe«. Za ovaj čardak Turoi, pre nego što su otišli, rekli su nam: Ostavljamo vam jedan amanet — oca. Mi smo počeli slaviti svetog Iliju, iako je bio turski spomenik. Nije nam to smetalo. Tada je Janis Bakirdžidis sanjao jednog mladića koji mu je rekao: 'Dobro je što slavite, ali ne slavite onaj pravi dan.' Nakon dva dana ponovo sanja istu osobu, koja mu je rekla: 'Ispred mene praznik ne postoji.' Bio je Uskrs, prethodno je bio 23. april. Tada smo u selu shvatili da je mladić bio »sveti Đorđe«.

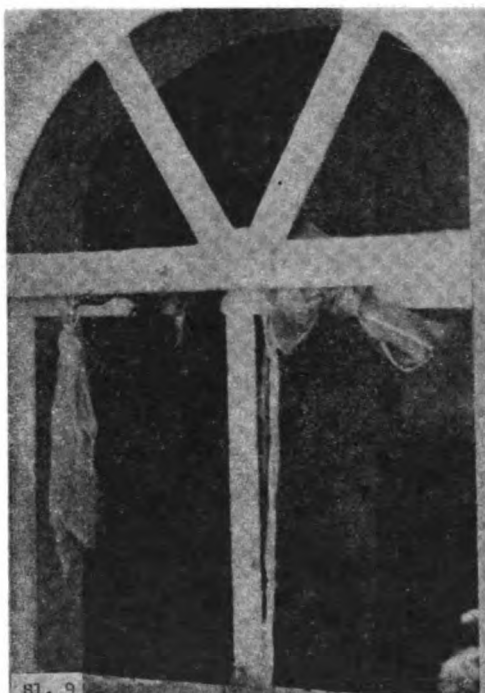
¹³ Nadimak sv. Jovana Krstitelja koji se iz istog razloga, kao što ćemo dalje videti u Maloj Aziji naziva »dripac«.

¹⁴ Skilovihas (=veliki kašalj).

¹⁵ Dripa, krpa.

¹⁶ St. Kyriakidou, Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Γκιουμουλτζίνας; τῆς Θράκης, Λαογραφία, Β', 1910—1911, 410, 421; N. Politou, Λαογραφικά Σύμμετα, Γ', Atina 1931, 98.

¹⁷ Crkva je sagrađena na mestu starijeg paraklisa; građevina je stara otprilike dvadeset godina.

Sl. 9

Sl. 10

Sl. 11

Sl. 12

Kada smo prekopali grob, udarajući motikom, odlomilo se jedno parče krsta. Kasnije je Bakirdžidis ponovo sanjao i pronađeno je parče koje je falilo od krsta. U grobu smo pronašli krupne kosti i krst.«¹⁸

U Kurtikiju,¹⁹ Tesalija, nekoliko kilometara severno od sela Palamas (srez Kardice), na južnom delu manastira Preobraženja Spasitelja, izvan dvorišta, postoji bara, koju stvara izvor i jedar potocić. Na obalama pomenute bare, na dva mesta, vešaju, uvek iz poznatih razloga, maramice, marame za glavu, donji veš ili čak i cele haljine na grane *Ulmus-a campestris-a* (Slika 11 — 14). Do pre rata običaj vešanja krpa obavljao se i na jednoj velikoj krušci, pored svete vode, u rejonu Veleština, Tesalijske Magnisije.²⁰

U Južnoj Grčkoj, običaj vešanja krpa radi ozdravljenja bolesnika je ređi. Pored Naksosa (ostrvo u Egejskom moru), o kome će kasnije biti reči, običaj je poznat samo u dva slučaja u srezu Ilias. U prvom slučaju, običaj se kombinuje sa »provlačenjem kroz rupu« jednog šupljeg kamena²¹ koji se nalazi izvan dvorišta manastira Ton Isodion u Pirgosu, (slika 15). Krpe (ili cele komade donjeg veša) bacaju se na zemlju ili na obližnje šiblje. Drugi slučaj dešava se izvan dvorišta manastira Svetog Nikole Spatonskog, na granici srezova Ilijas — Ahajas, gde se krpe vešaju ponekad na ikonostas a ponekad na drvo, ili i na ikonostas i na drvo.

Jedino objašnjenje koje možemo dati u pogledu retkosti ovog običaja u Južnoj Grčkoj jeste to što je sto pedeset godina unazad, uvođenje evropske medicine, a i evropskog duha uopšte, eliminisalo običaj koji je nekad, možda, bio veoma rasprostranjen.

U Mitileni, običaj vešanja krpa bio je posebno razvijen; »na grane drveća, koje se nalazilo pored crkava, i iz tog razloga je smatrano svetim, bolesnici su vešali košulju ili opasač, nadajući se da na taj način ostavljaju tamo »svoju bolest«. Kada su bolovali od groznice, vešali su odeću na drvo, pored paraklisa Svetog Jovana. Sveca — Lečitelja, meštani su nazivali *cancajaris* (*cancau rako*) zbog krpa koje su mu posvećivali bolesnici što su bolovali od groznice. *Argiris Eftaljotis*, sakupivši nešto od

¹⁸ Stanovništvo sela potiče iz Sampsunde na Crnom moru, gde je vešanje krpa bilo poznato i obavljano u hramu Sv. Jovana Krstitelja u Kujan Bunaru.

¹⁹ Na slučaj u Kurtikiu skreće pažnju docent Solunskog univerziteta g. K. D. Cagalas, kome, i sa ovog mesta, posebno zahvaljujemo. U skladu sa onim što je pravica iz Atine, g. Anastasija Cela — Arseni, poreklom iz Palamasa, Kardice, imala dobrotu da nam ispriča, vešanje krpa obavljano je svaki put kada se bilo iz kog razloga odlazilo u manastir na molitvu.

²⁰ Ovo obaveštenje dugujemo g. N. Pantazopulosu, prof. Solunskog univerziteta, kome se i ovom prilikom posebno zahvaljujemo.

²¹ Kamen ima veoma malu rupu i kroz njega mogu samo mala deca da se provuku. U oblasti Ilija (Eleje) »provlačenje kroz rupu«, ali bez vešanja krpa na drvo, izvodi se u tzv. »šupljem kamenu« sela Kucchera.

onoga što je pisao Rouse, došao je do zaključka da u većini slučajeva na vrbu su vešali ne samo krpe već »i kompletne nošnje, čak i vretena i beli luk«. Isti pominje i da je pored crkvice Sv. Anargira, postojala divlja maslina »prepuna krpa koje vezuju majke da bi tamo ostavile bolesti svoje dece.«²²

O svetom Terapisu Cancellariu (Slika 16), običaj koji se i danas održava, postoji sledeća legenda koja pokušava da ga objasni sa paretimologijama: »U zalivu Gere, pored Terme, levo postoji jedno drvo a iznad crkvice, svetog Terapisa Cancellaris. Za vreme Turaka, na obali je postojala kućica u kojoj je sa svojim sinom stanovala starica, hrišćanka. Međutim, njen sin je bio pravi Arapin, crn, go; nosio između nogu tkaninu privezanu za struk. Imao je tridesetak godina. Penjao se na drvo i sedeo je na njemu. Prolazili su seljaci i donosili su na magarcima prehrambene proizvode iz Agiasosa, Gere i Svete Paraskeve i prodavali su ih u Mitileni. Arapin koji je sedeo na drvetu tražio je od njih milostinju, davali su mu po nešto da jede i on je od tog živeo. Umrla je starica i Arapin je ostao sam, prošlo je vreme, umro i Arapin, tamo na drvetu, a onda su ga zakopali preko puta, u njivu. Seljaci su govorili, dobri Arapin, sveti čovek Arapin, i odlazi! Postepeno, Arapin — Arapin, ispao sveti Tarapis, i muškarci su otkidali komade od svojih košulja, a žene od sukanja i vešali krpe, kada su bili bolesni, da bi Arapin odneo boljku, punili su drvo krpama i govorili sveti Tarapis Cancellaris. Pošto je Arapin zimi bacao na se krpe da mu ne bude hladno, mi deca smo odlazili da beremo masline i gledali smo ga. Prošle su godine, kućica na obali se raspala, drvo je odnelo more, crepove je vetar polomio, mi smo odlazili da se kupamo i gazili polomljene crepove. Godine 1920. dva brata Liki (Vukovi, prim. prev.) koja su bila u Opštinskim vodama, Georgis i Tanasis, sagradila su tamo paraklis i postavili ikonu svetog Terapisa, a na drvo i dan danas vešaju krpe.«²³ Legenda je, bez sumnje, netačna, budući da iz bibliografije znamo da je ovaj običaj postojao još u prošlom stoleću.

Međutim, ova legenda iz Mitilene možda govori o nekom turskom predanju. Znači, Turci su verovali da je sveti Terapis čudotvorac i da je izlečio mnoge Turke od raznih bolesti.²⁴ Čak su neki Turci, nadržilekari, koristili vodu iz »svete vode« svetog Terapisa.²⁵ Verovali su da je sveti Terapis bio musliman i da je postao mučenik; iz tih razloga, smatrajući ga svojim svecem,

²² N. G. Politou, Λαογραφικά Σύμμεικτα, Γ', Ατ'ina 1931, 98, gde je data i kompletna bibliografija.

²³ V. G. Samiotou, η Ραλλιὰ, 'Ημερολόγιον, Μυτιλήνη 1978, 23—24.

²⁴ O. Vatidou, 'Η Χριστιανικότητα τῶν Τούρκων καὶ οἱ Ἕλληνας: τῆς Μι. ρασίας', Ατina, 1956, 70—71.

²⁵ Isto, 84.

nazivali su ga Azis Arap (=Sveti Arapin), iskvareni naziv maloazijskog imena sveca: sveti Tarapis.²⁶

U Naksosu, gde je običaj »provlačenja kroz rupu«, kako kroz vratanca crkava²⁷ tako i kroz rupu drveta²⁸ ili kroz obruč od pepela,²⁹ dosta rasprostranjen, obično se ne vešaju krpe na obližnja drveta. Samo u slučaju svete Irine iz Tirokomisa (Livadija) ostavljaju dečiju odeću, onako kompletnu, ili konce u visini dečijeg rasta u istoj crkvi³⁰ ili na obližnjoj livadi,³¹ ili na obližnjem šiblju.³² Uzgred napominjemo da, u skladu sa legendom, »čovjek čija je njiva bila puna puma odeće sakupio je i zatrpao u jednu jamu. Noću je video u snu svetu Irinu koja mu je rekla da ode i da ih otkopa, jer će ga snaći veliko zlo. Prestrašen, čovek je otišao, otkopao krpe i razbacao ih je po celoj njivi«,³³ što znači da se i u Naksosu, krpe koje su zavezane u čvor ne smeju dirati, kao što se, na primer, veruje i na Kipru.

U Naksosu, gde je vešanje krpa bilo nezavisno, jedino se zadržao običaj svetog Spasioca u oblasti Kalantosa, koji se danas više ne neguje. Ostala je samo jedna filotitska kletva »*Da bog da tvoju košulju videla kod svetog Sozosa*«, koja se izgovara i dan-danas,³⁴ iako je gotovo izgubila značenje.

Na Kritu je do danas zabeležen običaj vešanja krpa samo na dva mesta sreza Retimmo: u selu Angelijana (Metohija) Milopotamosa u rejonu Rustika. U prvom slučaju krpe su vešali na jedan paraklis izvan sela, najverovatnije u crkvi Svetog Pantelejmona i običaj se zadržao do pred drugi svetski rat.³⁵ Kod Rustika, vešanje krpa, ali i konaca obavlja se na jednoj smokvi, koju narod smatra »povampirenom« pored, danas sa-

²⁶ *Isto*, 57. Ovo je možda razlog nejasnoći koja je nastala oko određivanja datuma smrti trojice mučenika svetaca iscelitelja pravoslavne crkve, koji se, zaista čudnovato, sva trojica praznuju maja meseca.

²⁷ St. Imellou, Δημώδεις Παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ἐπετηρίς Λαογραφικοῦ Ἀρχεῖου, ΙΑ'—ΙΒ' (1959), 212—216; *Isti*, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἔθιμου τοῦ „τροποπεράσματος“. „Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν“, Α' (1961), 516—520; N. Kefaliniadi, Ἀσθένειες, „Ναξιακὸν Μέλλον“, φ 419 (Ὀκτ. 1978), I, 6. Provlačenje kroz rupe izvodi se u postvizantijskim hramovima sv. Isidora Livadskog, sv. Irene Tirokomske sv. Irene iz Melanskog Kurunohorija, sv. Pahomija Cikalariosa i u vizantijskom hramu sv. Pahomija Apirantosa, u XVIII v., o kome vidi G. Dimitrokalli, Οἱ Δίκοχοι Χριστιανικὸί Ναοί, Atina, 1976, 106—109, gde se nalazi i sva prethodna bibliografija. Dalje: St. Imelou

²⁸ St. Imellou, *nav. delo*, 516. (poznata dva slučaja).

²⁹ St. Imellou, *nav. delo*, 520, (poznata dva slučaja). Ako posle provlačenja kroz kotur dete ozdravi, uzimaju tri komadića od njegove odeće i bacaju na raskrnicu.

³⁰ N. Kefaliniadi, *nav. delo*, 1. Isto se dešava i u crkvi sv. Isidora (vidi St. Imellou, *nav. delo*, 518);

³¹ N. Kefaliniadi, *nav. delo*, 1.

³² Sećam se vešanja krpa na obližnje grmlje, koje se izvodilo čak i pre otprilike dvadeset i pet godina.

³³ N. Kefaliniadi, *nav. delo*, 1.

³⁴ N. Kefaliniadi, *nav. delo*, 6.

³⁵ I. K. Kalokyri, Τὰ Ἱερά Δένδρα καὶ τὸ ἐξ Ἀνατολῆς καταγόμενον Δένδρον. τῶν Χριστουγέννων, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ΙΗ' (1973), 21 (ponovljeno izdanje).

svim porušene crkvice Svete Fotini. Ovaj se običaj održao i do dan-danas. Tačnije, »veruju da onaj koji pati od glavobolje ili groznice i vrućice može se izlečiti, dovoljno je samo da ostavi svoju groznicu tamo«. Zato se i danas čovek iščuđava kada ugleda mnoštvo raznobojnih krpa ili konaca povešanih na granje obližnje smokve i to ispod ikone čudotvorke svete Fotini. Tako, prema tradicionalnom verovanju smernih stanovnika, onaj »ko veže« svoju grozničavu boljku na granu ove »povampirene« smokve, sveta Fotini ga izleči odmah.³⁶

U Karpatosu, na Dodekanezima, "The priest ties a red thread round the neck of a sick person. Next morning the friends of the patient remove the thread and go out to the hillside, where they tie the thread to a tree, thinking that they thus transfer the sickness to the tree".³⁷

Na susednom ostrvu Rodosu, u selu Psitos (Psintos)³⁸ nalazi se mali manastir Ponagije Jamatikis.³⁹ Na drumu koji vodi za manastir ima neke trnovite sačke (stives i hinopodia). Svaki Psitian koji prođe drumom na putu ka crkvi Bogorodice, na liturgiju, kida komad od odeće, u obliku trake i ostavlja je tamo. Čine to jer su verovali da je tuda prošla Bogorodica i sela da se odmori.⁴⁰

Na Kipru je vešanje krpa po drveću, možda, najrasprostranjenije.⁴¹ Drvo na koje se vešaju krpe nalazi se obično pored neke »svete vode« koja može biti izvor, bunar ili obična bara, i, naravno, uvek pored neke crkvice. Takođe, vešanje krpa, izuzev jednog slučaja, ne izgleda da je povezano sa poznatim i rasprostranjenim običajem »provlačenja kroz rupe«,⁴² kao što je to u drugim krajevima.

U svetoj vodi Časnog Prodrroma (Jovana Krstitelja) u selu Gipsos, na Kipru, bolesnici vešaju pramenove svoje kose ili konce na obližnji čempres.⁴³

U selu Sveti Atanasios (Atanas) Limesos, na Kipru i blizu hrama manastira Bogorodice Sfalanzjotise, »pored jedne barice

³⁶ G. V. Antouraki, *ΑΙ Μοναί Μυριοκεφάλων και Ρουστίων Κρήτης μετά τών Παραολησίων αυτών. Συμβολή εις τήν έρευναν τών χριστιανικών μυθμειων*, Atina, 1977, 174.

³⁷ J. G. Frazer, *The golden bough. A. Study in magic and religion*, London 1974 (Abridged Edition), 715.

³⁸ Otrpilike u centru ostrva.

³⁹ Παναγία ή 'Ιαματακή. Hram je stariji od 1408. godine.

⁴⁰ A. Vronti, *Ροδιακή Λαογραφία, Λαογραφία, ΙΑ'* (1934—37), 552.

⁴¹ Na Kipru je zabeleženo vešanje krpa na drvo radi plodnosti; u vezi s tim vidi N. Politou, *Λαογραφικά Σύμμεικτα, Γ'*, Atina, 1931, 100.

⁴² Za običaj »provlačenja kroz rupe«, na Kipru, koje ima za cilj takode lečenje bolesti, vid. A. Sakellariou, *Τά Κυπριακά, ήτοι Γεωγραφία, 'Ιστορία και Γλώσσα τής νήσου Κύπρου από τών αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα*, A', Atina, 1890, 79; G. H. Papaharalampous, *Τροποπεράσματα, 'Επετηρίς, ΙΙΙ* (Λευκωσία 1969—70), 139—144.

⁴³ G. Hatsigeorgiou, *'Από τά αγίασματα μας, "Λαογραφική Κύπρος"*, A' (1971), 42. Komade odeće ili kike od kose žene vešaju o prozor sv. Faneromenisa u Larnakiju (vid. i str. 42—43), gde se nalazi i bibliografija.

koja ima malo vode postoji jedna *Citrus Vulgaris*, koja se smatra svetom i niko se ne usuđuje da je uništi. Barica je duboka otprilike deset stopa i da bi se olakšalo i omogućilo spuštanje vernika u nju, s jedne strane je malo ukoso potkopana. Ono malo vode u njoj, svete vode, pomoću podzemnog kanala, dužine otprilike 6 metara, nalazi izlaz kod jedne niže barice (rupe) ispod nivoa bare. Oni koji boluju od malih krastica po koži ili majke koje dovode svoju bolesnu decu, pošto se prvobitno spušte u lokvu, čiju vodu preskaču, uzmu blato iz nekog dela korita, namažu krastice i zatim ih ispiraju svetom vodicom, koja curi izvan lokve. Posle premazivanja krastica i ispiranja blata prilaze *Citrus Vulgaris*-u i na njene grane vešaju maramice, dečije gaćice i komade od odeće bolesnika u obliku traka i bilo kakvu drugu posvetu (dar) koju su obećali da kupe Bogorodici.⁴⁴

Sl. 17

Na mestu »Agija Koroni«, blizu Palehorija, na Kipru, postojala je do 1957. »jedna *Pistacia Terebinthus*, veoma velikih dimenzija, kojoj su, radi ozdravljenja, dolazili ljudi koji su bolovali od raznih bolesti, uglavnom od malarije (slika 17). Oni

⁴⁴ A. Panaretou, 'Η Δενδρολατρεία από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Σταχυολογήματα από τίς παραδόσεις; ξένων χωρών και του τόπου μας, Λευκωσία 1969, 17—18; G. Hadži Georgiou, *nav. delo*, 42.

koji su prilazili drvetu verovali su da će ozdraviti ako u obliku trake na njegove grane povešaju parčiće iskidane od njihove odeće, na kojima su, pre nego što su ih okačili na drvo, ispisali znak krsta i, izgovarajući neku molitvu, molili su sveticu da ih izleči.⁴⁵ Pored ovog drveta nije bio neki paraklis ili klanjaliste. Međutim, toponim pokazuje da je nekada na tom mestu postojala crkva Svete Koronise. Posle iskorenjivanja drveta, 1957. seljaci su na istom mestu sagradili mali hram, posvećen Bogorodici Zoodohu Pigi (Izvor života).⁴⁶

Na mestu »Pirkin«, 4—5 milja istočno od manastira Kiku, na Kipru, postoji »sveta voda« Bogorodice. Ovde »dolazi dosta vernika, koji boluju od raznih bolesti, uglavnom kožnih ili jednostavno dolaze da piju svetu vodu ili da njome umiju svoje lice. Na obližnjem, samoniklom grmu koji se nalazi pored svete vodice, ljudi koji dolaze na lečenje, vešaju odeću svoje dece ili parčiće otkinute od njihovih haljina, u vidu traka, a oni koji se umivaju, maramu ili tkaninu kojom su obrisali lice. Grm se smatra svetim i svi ga poštuju. Takođe i jedna stara *Pistacia Terebinthus*«. ⁴⁷

U mestu Mandrija, kod Limesa na Kipru, na lokaciji Svetog Đorđa, postoji jedan *Arbutus andrachne*, *Lycium europaeum*, veoma velikih dimenzija. »Nalazi se tamo gde je nekada stajala crkva i smatra se svetim drvetom. Tom drvetu prilaze svi oni koji boluju od raznih bolesti, pale kandilo, koje postoji u šupljini drveta, i na njegove grane vešaju trake svoje odeće ili druge predmete«. ⁴⁸

Opet na Kipru, »između naselja Evriha i Flasa i iznad jednog brdašca, postoji jedan mali paraklis Bogorodice Kusuljske gde se održava vašar svakog utorka u sedmici, od Uskrsa do Tomine nedelje. Na vašar dolazi mnoštvo sveta iz susednih sela, jedni da bi se poklonili, a drugi koji su »obećali« svoju obolelu decu Bogorodici. U ranijim godinama dolazile su sa bolesnom decom i Turkinje iz okolnih sela. Pošto su uvele u crkvu svoju bolesnu decu, skinule su im odeću i njihova tela premazale uljem koje su uzimale iz kandila Bogorodice. Posle toga dečiju odeću su vešali na obližnje žbunje *Vitex agnus castus*, *Lythrum salikaria*, i *Paliurus australis*, *zizyphus lotus*. Da bi se »obećanje uhvatilo«, oni su se svojim selima morali vraćati drugim putem, ne onim kojim su došli da se poklone. Vladalo je verovanje da, ako se neko usudi da dotakne dečiju odeću koja je bila izvešana po žbunju ili, pak, samo žbunje, razboleće se ili će ga neko drugo zlo spopasti. Zato se u vezi sa ovim verovanjem kaže: »Dodirnuo je odeću i drveće Kusulje i pao bolestan.« ⁴⁹

⁴⁵ Isto, 18—19.

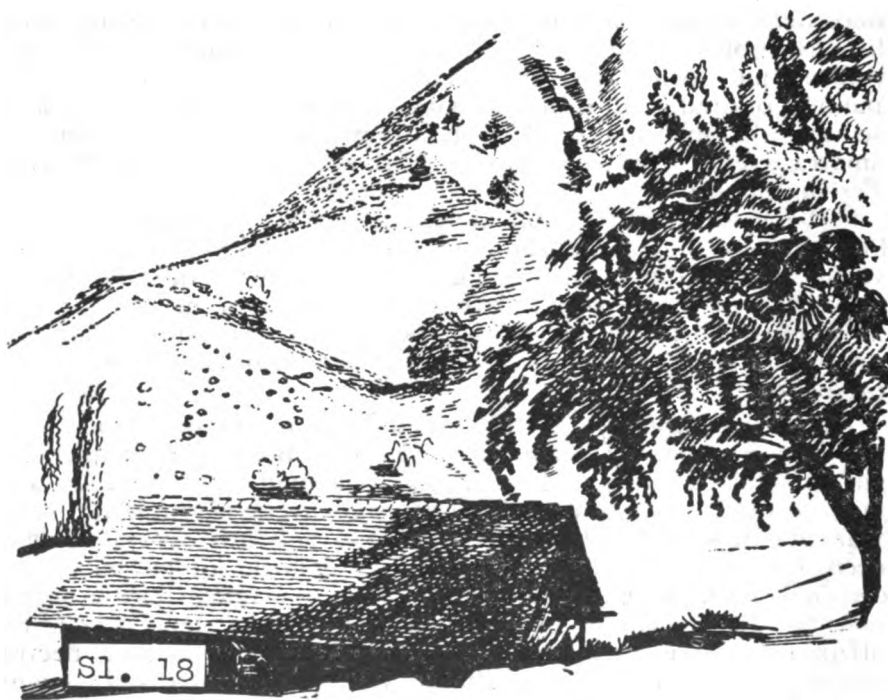
⁴⁶ Isto, 19.

⁴⁷ Isto, 21—22; Hadži Georgiou, *nav. delo*, 42.

⁴⁸ Isto, 25.

⁴⁹ Isto, 29; Hadži Georgiou, *nav. delo*, 42.

Na kraj sela Kakopetra (Zao kamen), na Kipru, nalazi se paraklis Svetog Đorđa, a severozapadno od njega, na razdaljini od otprilike dvadeset i pet metara, postoji »sveta voda« sa stoletnim *Pistacia Terebinthus*-ima (slika 18). »Ovoj svetoj vodi koja je sumporna pribegavale su uglavnom majke sa decom, i pošto su ih umile svetom vodicom, na grane *Terebinthus*-a su vešale komade od dečije odeće u vidu traka, a žene pramenove svoje kose. Postoji i verovanje da će svako ko se ne samo usudi da otkine granu svetog drveta, već i ubere i pojede crni zreo plod *Terebinthus*-a, oboleti.«⁵⁰

Na udaljenosti od oko pola milje od ruševina antičkog grada Pergamosa, na razdaljini od pet milja od sela *Akanthus* (Trn) na Kipru, na putu *Akanthus — Flamudi — Davlos*, nalazi se paraklis Svetog Mikala. »U podnožju obližnje okomite stene je velika špilja sa stalaktitima. Sa njenog krova neprekidno kaplje voda, sveta voda svetog Mikala. Na ulazu u špilju raste kompaktna *Myrtus communis*, čije grane i lišće pokrivaju ulaz, koji je dugačak oko 12 i visok 6 stopa. U tu špilju sa svetom vodom i

⁵⁰ Isto, 28.

Myrtus communis-om ukućani i danas odvođe svoju bolesnu decu, uglavnom obolelu od malarije i kahektičnu (izmorenu, tuberkuloznu), kao i decu koja ostaju zauvek slabašna i bolesna. Veruju da će se deca izlečiti ako ih odvedu na milost i blagoslov svetom Mikalu, ako ih umiju svetom vodicom iz špilje i ako izvešaju na obližnju *Myrtus communis* pramenove kose obolelog deteta i parčiće u obliku trake otkinute od njihovih haljina ili od marama za glavu. Kidanje čak i jedne grančice pomenute *Myrtus communis* smatra se veoma lošim predznakom koji može da izazove veliko zlo.⁵¹

U južnim predelima kiparskog sela Platanistasa i na padinama jednog uzvišenja nalazi se mesto »Panagija Katofidkjtisa«, potiče možda od toponima »Katofidin«.⁵² »Na ovom prostoru, koji se i danas smatra svetim, mada nije sačuvan skoro nijedan delić ruševina crkvice, postoji jedan stoletni *Terebinthus*, ispod koga su i pored samog njegovog stabla, pre mnogo godina, vernici sagradili privremeno, od običnog kamena, Svetu Trpezu. Kad god se tamo održava služba, a to se događa svakog ponedeljka posle Uskrsa i 25. marta, sveštenik improvizuje Oltar pomoću čaršava. Oko stotinu metara niže od pomenutog prostora, u dnu jednog dola postoji izvor, sveta voda Bogorodice i pored nje veliki platan. Tom *Terebinthus*-u i svetoj vodici dolaze u pohode sa strahopoštovanjem vernici koji boluju od raznih bolesti; pošto očitaju molitvu, klanjaju se pred ikonom Bogorodice koja se nalazi, kao na ikonostasu, u šupljini drveta, pale kandilo i prinose darove: novac koji bacaju u neku kriptu u šupljinu *Terebinthus*-a, koju, prema legendi, čuvaju dve otrovne zmije. Zatim, na granje *Terebinthus*-a vešaju trake otkinute od svojih haljina, a žene pramenove kose. Odlaze svetoj vodi, piju je i peru glavu, a potom na platan, koji je pored svete vodice i koji se takođe smatra svetim drvetom, vešaju iste one predmete koje posvećuju i *Terebinthus*-u.«⁵³

»Na Istočnom delu kiparskog sela Pano Pirogos i otprilike na udaljenosti od jedne milje od sela nalaze se ruševine paraklisa Svete Barbare. Pored ruševina ranije su postojala dva stoletna bora. Nekada je jedan drvoseča iz korena izvadio jedan

⁵¹ Isto, 29; Hadži Geogiu, *nav. delo*, 42.

⁵² Nekada, početkom XIX veka, u šupljini drveta gde danas vernici vešaju svoje krpice, postojala je ikona Bogorodice, danas se nalazi u selu Alona. Na ikoni je stajao natpis Bogorodica Katofidkjtisa. Godine 1961, na lokaciji Katofidkjtise, gde uopšte nije bilo ruševina hrama, sagrađena je crkva i postavljena savremena ikona Bogorodice sa natpisom »Bogorodica Katafijotisa«, možda pod uticajem veoma poznatog Bogorodičinog nadimka »Katafijotisa«, poznatog iz Dafnomilia sa Krita (»Katafijani«) i iz kolonije sa ostrva Androsa (»Katafigi«, »Katafjotisa«, »Katafjotisa«), o kojima vid. Τιμοθέου 'Ιεροσολύμων, ΑΙ 'Ερονυμίας τῆς Παναγίας, Νέα Σιών, ΜΗ' (1953), 254. Lepa neobjavljena ikona Bogorodice Katafigis, tipa Bogorodice Glikofiluse (blagocelivajuće), najverovatnije iz XVII veka, nalazi se u muzeju ostrva Kithira. Imajmo u vidu da je Katafi i lično ime (vid. A. Vronti, *nav. delo*, 552).

⁵³ A. Panaretou, *nav. delo*, 32–34; vid. G. Hadži Georgiu, *nav. delo*, 42.

bor. Međutim, ozbiljno je oboleo, ostao oduzet neko vreme, a zalećio se kada se pokajao što je posekao bor Svetice — vratio se 'na mesto zločina'. Pao je na kolena i molio svetu Barbaru da mu oprostii. Uzeo je iz ruševina jedan kamen, poljubio ga, zapalio sveću i postavio na njega a na grane susednog bora obesio konce i komadiće od odeće iskidane u obliku trake. Bor su pohodili i pred njim su se klanjali vernici radi ozdravljenja od raznih bolesti, a naročito od boginja i kožnih oboljenja, klanjali su se i ljubili jedan kamen srušenog paraklisa,⁵⁴ palili sveće i vešali na drvo razne posvete.⁵⁵

»Na južnom delu i negde na razdaljini od oko milje od istog sela Pano Pargos (Gornja Tvrđava) nalaze se ruševine paraklisa Svete Paraskeve. Pored ruševina postoji jedan predeo koji je obrastao u grmlje od trišlja (*Lentiscus*) i koje zauzima veliku površinu. Ovom šumarku od trišlja dolaze u pohode obično ljudi koji imaju bolesne oči, i zato što ne postoji ikona, klanjaju se pred nekim kamenom sa ruševina crkve, pale sveću, ostavljaju konce na grmlje i na grane vešaju trake, najčešće iskidane od svojih maramica. Šumarak se smatra svetim i niko se ne usuđuje da ga uništi, plašeci se slepila.«⁵⁶

U selu Amargeta, Kipar, i na mestu »Kali Geneka«⁵⁷ postojalo je jedno prastaro drvo *Crataegus azarolus*,⁵⁸ koje je nedavno izgorelo u požaru. Pored njega su bila dva kamena, koja su obrazovala neku vrstu prirodno svoda i tu je vršen obred »provlačenja kroz rupu«, posle koga su kačili haljinice malog deteta na drvo *Crataegus azarolus* »Dobre žene« (*Kalis ginekas*), vešali su čak i pramenove njihove kosice ili neke druge posvete, a u tom trenutku izgovarali su želju:

*Hej dobra ženo, daj mi moju bebu
da ti dam tvoju bebu»⁵⁹*

Ovo isto se odigravalo, kao što je poznato, i na svetoj vodi svetice, svete Solomini (Pafos) na Kipru, svetog Terissosa, svetog Polihroniosa, svetog Hrizostoma i Glidjotise u Jalusi.⁶⁰ Međutim, pored ovih malobrojnih primera, na Kipru postoji mnoštvo drugih stoletnih drveta *Terebinthus-a*, koja vernici smatraju svetim

⁵⁴ Kult i klanjanje pred kamenom ruševina nekog paraklisa, osim u navedenom slučaju sv. Paraskeve, susrećeno i na paraklisu sv. Nikole koji se nalazi u reonu sela Pano Pargos (Gornja tvrđava), vid. A. Panaretou, *nav. delo*, 35.

⁵⁵ A. Panaretou, *nav. delo*, 34.

⁵⁶ *Isto*, 35.

⁵⁷ Kales Ginekes (=Dobre žene) na Kipru se nazivaju Dobre Gospe ili Vile.

⁵⁸ G. H. Papaharalambus, koji je objavio »provlačenje kroz rupu« u Amargetu, pominje da je drvo *Quercus coccifera*, a ne *Crataegus azarolus*; u vezi s tim vid. G. H. Parahalambus, *nav. delo*, 143.

⁵⁹ A. Panaretou, *nav. delo*, 42; K. Pilavaki, *Κυπριακά Τοπωνύμια, Λαογραφική Κύπρος*, Ε' (1975), 35.

⁶⁰ G. Hadži Georgiou, *nav. delo*, 42, gde se nalazi i bibliografija.

i koja se obično nalaze pored ruševina starih hramova. Ima ih u mnogim selima i u starim i napuštenim kvartovima. »Vernici ili ljudi koji boluju od raznih bolesti dolaze u pohode ovim drvetima sa strahopoštovanjem, kao u crkvu; i pošto se pomole svecu, kome je posvećeno drvo, na stablu ili u šupljini drveta pale sveće ili kandilo sa uljem. Tamo gde postoji sveta voda, uzimaju i piju vodu ili se umivaju njome ili, opet, mažu blatom bolesne delove tela. Zatim vešaju na drvo iskidane parčiće od svojih haljina u obliku traka, pramenove kose i druge predmete koje posvećuju svecu.«⁶¹

Običaj vešanja krpa po drveću koje se smatra svetim bio je takođe rasprostranjen i među grčkim stanovništvom Istočne Trakije još pre katastrofe iz 1922. godine. U selo Kosti, kada je neko dete bilo bolesno, kidali su komadić od njegove odeće i vešali ga na drvo i čak su ga prskali svetom vodom, verujući da će na taj način dete ozdraviti.⁶² Izgleda da se ovo isto događalo i u Viziju,⁶³ Istočna Trakija.

U Saraju, između Vizije i Midije, na svetoj vodi svetog Teodora Tironskog, koji je praznovan 17. februara, »onaj ko je bolovao od vrućice odlazio je svetoj vodi, vezivao konac po travi i tako je vezivao tamo svoju bolest, pio je vodu i izlečio bi se.«⁶⁴

U mestu Kastanjes, kod Derkon, Istočna Trakija, bila su tri sveta izvora, pored kojeg su bolesnici na obližnje drveće vezivali krpe od svoje odeće. Na svetoj vodi Preobraženja Spasitelja, koji se praznovao 6. avgusta, »lečili su paroksizam i glavobolju. Za uspomenu na sveca mesili su hleb i delili kokoške za kurban.«⁶⁵ Onaj koji bi se razboleo od vrućice mesio je prosfuru i nosio na svetu vodu, davao je da se otpeva molitva zaupokoj, davao je kokošku za kurban, kidao je komadić svoje odeće, vezivao ga na obližnje dudove i bolest je prolazila. Tri godine uzastopno je davao prosfuru. Kada bi imali vrućicu, nisu lutali lekaru, odlazili su Svetoj Spasiteljici i nalazili zdravlje. Onaj koga je bolela glava pravio je na svom čelu krst od blata, ispred same

⁶¹ A. Panaretou, *nav. delo*, 26.

⁶² Iz informacije izbeglica koji danas žive u selu Sv. Jelena, srez sereski, rkp. 2761/1936. Centra za folklor Atinske akademije (Sabrao dr G. Ekaterinidis).

⁶³ Vid. pripovetku »Greh moje majke« Georgija Viziinosa, književnika koji je uglavnom opisivao svoj privatni život u Viziju: »Ponekad je odlazila da veže traku od Anikine haljine na neko čudotvorno mesto, nadajući se da će zlo daleko od bolesnice« (vid. F. K. Mpoumpouliadou, Γενική 'Ανθολογία Ποιήσεως και Πεζογραφίας Ατina, 1956, 796). Georgije Viziinos "permanentni autobiograf", često je smatran od strane folklorista autentičnim izvorom folklornim. U vezi s tim vid. N. Politou, Λαογραφικά Σύμμεικτα, Γ', Ατina 1931, 325, 339. i G. Dimitrokalli, Τό άνακάλημα νεκρού σ' ένα διήγημα του Βιζυηνού, "Παρνασσος:", K' (1978), 505; vid. i str. 503. gde je i bibliografija mnogih napisa i prevod na stranim jezicima ove značajne novogrčke pripovedne literature.

⁶⁴ Elp. Stamouli — Saranti, 'Από τά 'Αγιάσματα τῆς Θράκης, Θρακικά, IH' (1943). Dalje: Elp. Stamouli-Sarandi.

⁶⁵ Žrtva.

svete vode i više nije patio od glavobolje«. ⁶⁶ Na svetom izvoru Bogorodice, koja se praznovala 15. avgusta, »ako je neko dete bilo kahektično, rano, pre nego što sunce izade, odvodili su ga i polivali po glavi svetom vodom, onako obučeno, zatim su kidali njegovu odjeću i bacali u reku, da ne bi preko tih krpica prošao drugi, i govorili:

*Bogorodice moja, il mi ga pokloni i izleči,
il ga uzmi da se ne muči.*

Ako je bilo da se izleči, lečilo se je, a ako je bilo da umre, umiralo i spašavalo se». ⁶⁷

I na kraju, na svetom izvoru svetog Jovana Krstitelja koji se slavio 29. avgusta, »kada je neko imao paroksizam, nije čekao da ga bolest napadne, već je odlazio na svetu vodu i pamučnim koncem merio stas svetog Jovana na ikoni, vezivao zatim konac na svoju ruku i nosio ga 40 dana i vatra ga je napuštala«. ⁶⁸ Kao što vidimo, na dva sveta izvora kod Kastanjesa, običaj se javljao značajno izmenjen.

Sveta voda Zoodohu Pigis (Izvor života), u Herakleji, Istočna Trakija, nalazila se »unutar jednog bunara pored jedne stare mitropolije i vode je bilo u izobilju; ljudi su odlazili u slavu Bogorodice, čitali molitvu, polivali kosu i lice svetom vodom, a bolesnici su ostavljali krpice. Susetke su noću videle jednu ženu, koja je bila u crnini, i kada su joj se približili, ona je nestala. Govorili su da je bila Bogorodica«. ⁶⁹

Izvan sela Evkarion, Istočna Trakija, »postojala je sveta voda koju su štovali na ime Usek. gl. Sv. Jovana Krstitelja. Pored svete vode bio je grm, velik, krcat raznobojnim krpicama raznih veličina. Znači, seljaci su verovali da, ako bi oni koji su obolevali od vrućice, posetili svetu vodu, tamo se pomolili, popili vodicu, polili glavu i ako bi pri odlasku vezali na granu grma komad tkanine, koju su tog trenutka otkinuli od svoje košulje ili drugog dela odeće, oslobodili bi se temperature, koju su nazivali vrućicom ili groznicom, a oboleli je nazivan grozničav (udaren ili obuzet vatrom)«. ⁷⁰

Sveta voda sv. Jovana Bogoslova u selu Delionas kod Sili-brije (Istočna Trakija), koji je praznovan 8. maja, nalazila se »izvan sela, u jednom udubljenju, sa mnogobrojnim divljim ru-

⁶⁶ Isto, 263; posebno vid. D. V. Oikonomidou, Δημόδης Ἱατρική ἐν Θράκη, Ἀρχαῖον Θρακικοῦ Γλασσικοῦ καὶ Λαογραφικοῦ Θεσαυροῦ», IE'—IST' (1949—51), 219; dalje: D. V. Oikonomidou.

⁶⁷ Elp. Stamouli—Sarandi, *nav. delo*, 268.

⁶⁸ D. V. Oikonomidou, *nav. delo*, 219.

⁶⁹ Elp. Stamouli—Sarandi, *nav. delo*, 245.

⁷⁰ I. Magkriotou, "Ἡθῆ, "Ἔθιμα καὶ Προλήψεις τοῦ χωρίου Εὐκαρίου, Θρακικά, Η' (1937), 386—387; vid. Elp. Stamouli—Sarandi, *nav. delo*, 256; D. V. Oikonomidou, *nav. delo*, 220.

žama i kupinama (*Rubus ulmifolius*), unutar jednog paraklisa«. Zvali su je »sveta vodica Gerostana ili sv. Starca, lečila je vrućicu i druge bolesti. Odlazili su uvek gladni, u osvit zore. Bolesnik je pio svetu vodu, polivao se njome, čistu odeću su močili u svetu vodu, sušili je i oblačili; na rešetke prozora ili na drvo vezivali su jednu krpicu otkinutu od odeće bolesnika, da bi sa njom otišla i bolest, i bolesnik je ozdravljao. Nisu smeli da sa sobom ponesu svetu vodu. Gerostani su dovodili kahektičnu decu, svlačili su ih i polivali svetom vodom, kidali komadić od njihovih košuljica i vešali na drvo i ona su ozdravljala«.71

Svetom vodom sv. Paraskeve Ganu, Istočna Trakija, »umivali su oči, kada su болоvali i ozdravljali su. Zbog vrućice su izvan svete vode vešali nešto od onoga što su nosili na sebi, malo tkanine od šavova, ili neku ukosnicu sa glave, govoreći, ostavili smo kahektičnost i marazljivost. Odlazili su ne okrećući se i boljka je prolazila«.72

U Kurfaliju kod Silibrije, Istočna Trakija, u svetoj vodi svete Paraskeve, koja se nalazila izvan sela, njena milost je »lečila groznicu. I Turci su tamo ostavljali krpicu otkinutu od svoje odeće da bi ih prošla groznica«.73

U svetoj vodi Bogoridice Eleuse (Milostive) kod Peristasija Mirjofitosa, Istočna Trakija, koja se praznuje 15. avgusta, »sveta voda je izvirala iz jednog kamena i lečila lepru i sve boljke. Bolesnik je uzimao blato koje se stvaralo ispred svetog izvora i mazao mesta gde je osećao bol i ozdravljao. Naokolo je bilo trnja i bolesnik je zakačinjao74 na njih krpicu koju je kidao sa sebe da bi tamo ostavio bolest«.75

Sveta voda Svete Marine u Maditos-u kod Kalipolisa, Istočna Trakija, nalazila se »na mestu Ekali, gde je nekada bila crkvice ali u poslednje vreme videle su se samo ruševine. Sveta Marina smatrala se zaštitnicom obolelih od zaraznih bolesti, naročito od malarije. Na dan njenog praznika, vernici koji su dolazili da se poklone, kidali su komad od svoje odeće, polagali ga na obližnje prastaro drvo, odbacujući na taj način zarazu malarije«.76

Izvan sela Kermenija, kod Tiroloisa, Istočna Trakija, postojala je sveta voda svetog Jovana Bogoslova, koji je praznovan 8. maja. »Lečio je groznicu, ostavljali su krpice koje su skidali sa sebe, vezivali ih pored svete vode i bili su isceljeni«.77.

71 Elp. Stamouli-Sarandi, *nav. delo*, str. 253; vid. od istog autora Πώς γιάτρευαν στη Θράκη, "Θρακικά" 'H' (1937), 273; D. V. Ikonomidou, *nav. delo*, 213–214.

72 Elp. Stamouli-Sarandi, 'Από τά 'Αγίσματα της Θράκης, Θρακικά, IH, (1943), 274.

73 Elp. Stamouli-Sarandi, *nav. delo*, 276.

74 Vešao je.

75 Elp. Stamouli-Sarandi, *nav. delo*, 269.

76 Isto, 262.

77 Isto, 254.

I na kraju, pored svete vode svetog Teodora Tironskog, opet kod Tiroloisa, koji je praznovan 17. februara, koja se nalazila u jednom dolu, »kidali su komadiće od odeće kada su imali vrućicu i ostavljali su tamo bolest i isceljivali su se«. ⁷⁸

Mnoštvo svetih voda u Istočnoj Trakiji izazvale su reakciju zvaničnih crkvenih krugova. ⁷⁹ Ponekad, kao na primer u *Maditos-u*, krpice nisu vešali na drvo, već su ih koristili samo za umivanje očiju svetom vodicom. ⁸⁰ A u toku ovog viračarskog obreda često su se molili:

*Vezujem ti moje ruho
da bi moje zdravlje dala.* ⁸¹

Na nekadašnjoj grčkoj obali Male Azije, vešanje krpa na sveto drveće bilo je dosta rasprostranjeno. Na ulazu u grad Kidonjana, ⁸² grčko stanovništvo je sagradilo crkvicu u čast Svetog Antonija, koga su smatrali zaštitnikom svog grada i verovali su da ga štiti od epidemija, naročito od boginja. »Računajući na njegovu milost, vernici koji su bili bolesni, kidali su od odeće koju su nosili konac ili krpicu i vešali na granu drveta koje se nalazilo izvan crkve, da bi bolest oterali. Međutim nije valjalo okretati se i gledati nazad, jer je postojala opasnost da se bolest vrati, uprkos posveti, i posveta da se ne uhvati«. ⁸³

U Artaki-u ⁸⁴ (Severozapadna Mala Azija), stanovništvo »je palilo svećice na vlažne stene koje su opasivale rupu ispunjenu svetom vodom, i na grmlje vezivalo poznate viračarske krpice. Ove krpice, koje su kidane od odeće bolesnika, da bi se na isti način otkinula i bolest od njega, predstavljale su religiozni običaj, koji su bili uveli i Turci, a skoro svugde gde god je postojao Dedes i uglavnom sveti Jovan, drveće sa krpicama bilo je obavezno«. ⁸⁵

U Panormos-u u Propontidi običaj je poznat od davnina. Opisao ga je prvi put *Gerlach* (1576): »Kada smo stigli u Panormos, videli smo tamo izvan sela jednu česmu koju su nazivali Svetim izvorom. Oni koji imaju temperaturu piju i umivaju se,

⁷⁸ *Isto*, 255.

⁷⁹ M. Gedeou, *Κωνσταντινουπόλεως 'Αγιάσματα Θρακικά, Θρακικά, Θ'* (1938), 101—121.

⁸⁰ Elp. Stamouli-Sarandi, *nav. delo*, 276.

⁸¹ Elp. Stamouli-Sarandi, *Πῶς γιάτρειαν στή Θράκη. Γιατρικά γητεύ: και χάρες, Θρακικά, Θ'* (1938), 271.

⁸² Današnji gradić Ajvali, predstavlja prevod na turski grčkog naziva grada (Kidoni = Ajva-Dunja).

⁸³ P. A. Mpimpela, *Λαογραφικά Κυδωνιών ('Αϊβαλή), Μοσχονησίων (Νησί και Γενητσαροχωριού (Χαριό), Atina, 1956, 27.*

⁸⁴ Godine 1922. Artaki je imalo 10.000 Grka i 2.000 Turaka. Grčko stanovništvo se prilikom iseljavanja nastanilo u Eviji (Eubeja) gde je osnovalo Novu Artakiju.

⁸⁵ Olga Vaidou, *'Η Χριστιανικότητα τῶν Τούρκων καί οἱ "Ἕλληνες τῆς Μικρασίας*, Atina, 1956, 78—79, (dalje. O. Vaidou).

vešaju zatim konac ili komadić svoje odeće na drvo koje se izdiže iznad izvora.⁸⁶

U nekada čisto grčkom selu Kuvuklja,⁸⁷ zapadno od Pruse, stanovništvo je verovalo »da se groznica leći ako se bolesnik umije na nekom svetom izvoru. Zatim će komadić, koji će otknuti od svoje odeće, vezati na svećnjak ili na neko nisko obližnje drvo«.⁸⁸ N osnovu onoga što dosada znamo, poznato je samo iz slučaja Kuvuklija.

Sl. 19

U Smirni, vešanje krpa obavljalo se u crkvi Svete Ane (slika 19). »I paraklis Svete Ane bio je sagrađen na jednom brežuljku u istočnom podnožju Pagos-a. Pored crkvice rasla je divlja kruška i žene koje su imale nekog bolesnika kod kuće *sekle su komadić*

⁸⁶ Grčki prevod u knjizi G. Augerinou-Sgouridou, 'Η Πέραμος; τῆ; Κυζίκου, Atina 1968, 38.

⁸⁷ Pre katastrofe 1922. godine, Kuvukle su imale gotovo 400 grčkih porodica, koje su se kao izbeglice nastanile u sreskom srezu i po drugim mestima Grčke.

⁸⁸ B. Deligiani, Τό ἐν τῇ περιφερείᾳ Προύση· Χορίων Κομβούλια, "Μικρασιατικά Χρονικά", Α' (1938), 332.

od njegove odeće i vezivale su ga na grane divlje kruške, moleći svetu Anu da ga izleči. To isto su činile i Turkinje.⁸⁹ Kod paraklisa Svete Ane, koju su zbog vešanja krpa nazvali »Dripkinjom«,⁹⁰ prema nekim tvrdjenjima, obavljalo se i »provlačenje kroz rupu«, kroz »neki prastari čudotvorni svod«, a krpe su vešane na neku vrbu (*Vitex agnus castus*) i to samo ponedjeljkom.⁹¹ Prisustvo »vrbe« izgleda da dokazuje da je i paraklis Svete Ane bio sagrađen pored nekog izvora, bunara ili u nekom dolu, a od posebnog značaja je činjenica da je vešanje krpa obavljano u jedan određeni dan u nedelji, pojava o kojoj nema traga u drugim oblastima Grčke.

Međutim, u Smirni je postojala i druga sveta voda, pored koje se obavljalo vešanje krpa na drvo. »U Gornjoj mahali, Smirne, nema čoveka koji se ne seća da se tamo iznad dveju česama, na jednom uspravnom zidu (ostaci stare crkve) nalazio prozorčić, koji je bio okićen takvim raznobojnim krpicama. Vezivali su ih Turoi kad god su tuda prolazili, u znak poštovanja prema jednom Dede-u, bilo kom.«⁹² Srušena crkvice, tamo gde je bila sveta voda, bila je posvećena svetom Jovanu Krstitelju,⁹³ i ne bi je trebalo mešati sa svetim Jovanom Bogoslovom, čija je crkvice takođe postojala u Gornjoj mahali.⁹⁴

U Sevdikioj,⁹⁵ koje je do 1922. godine bilo grčko selo, udaljeno svega 16 kilometara južno od Smirne, »postojao je paraklis Svetog Jovana Krstitelja (Usekovanog Sv. Jovana ili Sv. Jovana Postnika), koji se zvao i Gornji Sv. Jovan. Nalazio se na jednom živopisnom uzvišenju, »maslinjaku«, kako su ga nazivali, pet

⁸⁹ N. Kartsonaki-Naki, *Θυμάμαι τή Σμύρνη*, Atina, 1972, 14; vid. i str. 12 gde se nalazi i slika sv. Ane.

⁹⁰ Obaveštenje dugujemo piscu i stručnom istraživaču Smirne g. Filipu Falbosu, kome se posebno zahvaljujemo.

⁹¹ Opis u obliku pesme daje Sokrat Prokopioiu:

Krenuo sam jedne nedelje da vidim sv. Anu.
Njoj zavetuje svog bolesnika svaka majka,
naročito kenjkavu decu. I dan je određen,
kada ih starac Emanuil prima — ponedeljak . . .
Sagrađena je crkva, kako kažu, na ruševinama stare.
Jedna je religija nestala, a sad vlada nova . . .
Videh žene kako sagnutih glava i sa strepnjom prolaze
ispod prastarog čudotvornog svoda,
vešajući o vrbu raznorazne krpice
otkinute od odeće bolesne dece.

S. Prokopioiu, *Σεργιάν στην Παλιά Σμύρνη (Διηγηματικό Στοιχούρημα)*, 'Atina 1949², 170; dalje: S. Prokopioiu.

⁹² O. Vatidou, *nav. delo*, 79.

⁹³ Na obaveštenju se, i sa ovog mesta, zahvaljujemo g. Filipu Falbosu.

⁹⁴ S. Prokopioiu, *nav. delo*, str. 325; E. K. Falmprou, 'Ο Φραγκομαχαλάς τής Σμύρνης, 'Ιστορική Μελέτη, Atina, 1970, 88.

⁹⁵ 8.000 stanovnika Sevdikioja, posle maloazijske katastrofe 1922. godine, rasturili su se kao izbeglice u razne krajeve Grčke, Egipta i Amerike.

minuta izvan sela. Bila je to mala crkva uzana i duguljasta, 4×6 metara, sagrađena izvan ograde i ispred ulaza u groblje, s jednim zvonom koje je visilo s jednog od prastarih i veoma visokih platana koji su je okruživali. Ranije, umesto zvona postojalo je klepalo. Na oko deset metara ispred crkvice bila je sveta voda, jedan plitak nepresušan bunar sa koficom da bi svet crpio vodu i pio za svoje zdravlje. Hrišćani su pričali da je iza pomenutog bunara pronađena čudotvorna ikona sveca, i na mestu »Pronalaska« bili su sagrađili klanjalište, kupolastog oblika sa dva stuba i u njemu je stajala stara, pocrnela ikona Sveta. Pored »Nalazišta« je bila velika bukva (*quercus aegilops*) puna krpa, koje su vešali kao zavet zbog paroksizma ili kile. Vodili su tamo bolesnika, pravili tri kruga oko »Nalazišta«, on se klanjao i celivao ikonu, umivao se svetom vodom i pio s dubokom verom. Zatim su seklj krpicu od njegove odeće i vezivali je na grane bukve »da bi otišlo zlo od njega«. Mnogi muškarci i žene, videli su u smu sveca, a neki su ga čak videli i živog.

Turci su ovu crkvicu ili, tačnije »Nalazište« »Dede« nazivali onako kako su nazivali sve crkvice posvećene sv. Jovanu. »Dripcu«, koje su se nalazile u prirodi. I oni su odlazili da se poklone, verujući da je na tom mestu sahranjen neki od njihovih sveštenika koji je bio poštovan zbog sveštenog života, jedan Dede. Međutim, taj naziv bili su uveli i naši za svako pustinjačko mesto gde je postojalo klanjalište svetog Jovana Krstitelja. Obično su govorili: »Hajdemo svetom Jovanu Dedeu.«⁹⁶

U nekadašnjem znamenitom grčkom gradu Vurla (Eritreja), 40 kilometara zapadno od Smirne,⁹⁷ i na kraju grada, postojala je sveta voda svetog Jovana Krstitelja, koji je praznovan 24. juna i 29. avgusta⁹⁸ i koga su nazivali Usekovani, Postnik i Musele.⁹⁹ Bila je to mala galerija (bezistan), dužine 10 do 15 metara i visine 2 metra, najverovatnije stari vodovod, koji se završavao u prirodnu pećinu, i bila je pretvorena u hrišćanski hram.¹⁰⁰ U samom dnu crkvice, i na jednom proširenju, bilo je ostataka grobnice, za koju je grčko stanovništvo grada Vurla verovalo da je grob svetog Jovana Krstitelja, koji je sam svojim nohtima isko-

⁹⁶ N. Karala, *Τό Σεβντικιοτ, Τό λεβεντικó Χωριό τῆς Σμύρνης*, Atina 1964, 107–108.

⁹⁷ Godine 1922. naselje Vurla je imalo 35.000 stanovnika; od toga 30.000 Grka i 5.000 Turaka; među njima je bilo i nešto Jevreja i Jermena. Grčko stanovništvo je 1922. porobljeno i jedan deo je podlegao stradanjima. Ostali su oslobođeni u proleće 1923. i prebegli u Grčku, uglavnom u Atinu, i Heraklion na Kritu.

⁹⁸ O. Vatidou, *nav. delo*, str. 52.

⁹⁹ Sveti Jovan Museles bio je veoma čuven i poznat čak i u Naksosu; Moramo napomenuti da je značajan deo stanovništva Vurle vodilo poreklo iz Naksosa i zato su se zvali »Vurlaksoti«.

¹⁰⁰ N. Milioti, *Τά Βουρλά τῆς Μικρῆς Ἀσίας, Β'*, Atina, 1957, str. 38–39. Olga Vatidou, piše, međutim, bez podataka, da je sv. Jovan Museles bio »prva hrišćanska katakombna Male Azije« (vid. *nav. delo*, str. 33, 52), dok je na drugom mestu kvalifikuje jednostavno »podzemnom galerijom« (str. 51).

pao.¹⁰¹ »Oni koji su se bili zavetovali, odlazili su tamo, klanjali, kadili tamjanom i palili sveće na svetoj vodi svetog Jovana Mu-selea, malo izvan grada pored turskog groblja. Izvan crkvice, na grane jedne velike *Cercis siliquastrum*, vezivali su krpice od stare haljine bolesnika i govorili: »vezivali paroksizam, temperatu-ru malarije. Isto, i iz istih razloga su činili i Turci iz oko-line«. ¹⁰² U Aksariu, južno od Smirne, grčko stanovništvo je verovalo da se grob svetog Jovana Krstitelja nalazilo u njihovom gradu, u Mezarlikiu (tursko groblje).¹⁰³ »Turci su imali pomenuti grob u svom posedu. Nazivali su ga Dede i dozvoljavali hrišćanima da se nekoliko puta godišnje njemu poklone. U blizini je bilo zasađeno drvo većito zeleno, krcato koncima, po meri telesne visine bolesnika kao i trake od platna, otkinute od njihove odeće«. ¹⁰⁴ Na grobu svetog Jovana Krstitelja i na praznik Klidona^{104a} vršili su se i obredi predskazivanja širokih razmera, koji se, baš zbog mesta na kome su se izvodili, mogu okvalifikovati i kao prizivanje duhova radi predskazivanja.¹⁰⁵

U Bajdiriu, opet južno od Smirne, u turskom kvartu, postojalo je »drvo Aj Jannisa« (sv. Jovana), »onaj koji je obolievao od vrućice odlazio je tamo, kidao tračice od svoje odeće i vešao ih na drvo. Odlazeći, nije se okretao i boljka je prolazila. Sa tog drveta nisu kidali granje; onaj koji je kidao primao je na sebe i vrućicu. Gospa Zoi (Živka) tri godine je болоvala od vrućice. niti hinin, niti lekari nisu joj mogli pomoći. Čim je otišla do drveta sv. Jovana, otkinula je tračicu od odeće i okačila je na drvo, vrućica je odmah prošla i od tada je nikad više nije do-bila«. ¹⁰⁶

U celoj Maloj Aziji, običaj vešanja krpa na drvo, koje se nalazile ispred nekog paraklisa, bio je najviše rasprostranjen u Ferasama,¹⁰⁷ gde je svaki svetac bio na neki način izlečitelj određene

¹⁰¹ O. Vatidou, *nav. delo*, str. 52.

¹⁰² N. Miljori, *nav. delo*, tom 2, Atina 1965, 238; vid. i O. Vatidou, *nav. delo*, 51—52.

¹⁰³ Tursko groblje.

¹⁰⁴ O. Vatidou, *nav. delo*, 39—40.

^{104a} Običaj kombinovan sa proricanjem i dozivanjem mrtvaca, koji se održava na praznik sv. Jovana Krstitelja, 24. juna.

¹⁰⁵ O dozivanju mrtvaca u cilju proricanja i o proricanjima u Klidoni vid. K. D. Tsaggala, *Τό Ἀνακόλημα τῶν Νεκρῶν καί Ζωντανῶν στό Νεοελληνικό Ἰθρομαντικό καί Κατοπτρομαντικό Ἔθιμα*, Janjina, 1977, gde je i veoma bogata bibliografija.

¹⁰⁶ Elp. Stamouli-Sarandi, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Μικρῆς Ἀσίας, Μικρασιατικά Χρονικά, Γ'* (1940), 335.

¹⁰⁷ Selo Kapadokija, otprilike 100 kilometara severoistočno od Adana, koje se, prema izvesnim mišljenjima, poistovećuje sa antičkim naseljem Kastavala, koje pominje Strabon (*Γεωγραφικά*, XII 538; s tim u vezi vid. Th. Theodoridi, *Τοπωνύμια καί Λαογραφικά τῶν Φαράσων τῆς Καππαδοκίας, Μικρασιατικά Χρονικά, ΙΓ'* (19 191 67). Godine 1922. iz naselja Farasa i okolnih sela 3.500 Grka su prebegli u Grčku. Veoma specifičan i dosta zanimljiv jezički idiom naselja Farasa proučavali su H. Gregoar (*Notes sur le dialecte de Pharasa*, Bulletin de correspondance hellénique, vol. XXXIII, 1909, pp. 148—159), R. M. Dawkins (*Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916), kao i profesor Solunskog univerziteta N. Andriotis (*Τό Γλωσσικό Ἰδίωμα τῶν Φαράσων*, Atina 1948).

bolesti. Tako, sv. Orestis je lečio malariju, sv. Hrizostom rane, sv. Varvara i sv. Andrea velike boginje itd.¹⁰⁸

Ispred crkava većine svetaca bilo je »po neko staro drvo«. Tako, kod Ajokos-a bila je *to 'pidi* (kruška), u Svetoj Varvari *t'aludži* (divlja kruška), kod Svetog Atanasa *to voroto* (divlji čempres, bor), u Donjoj Svetoj Nedelji *o romakos* (divlji dud), kod Svetog Orestis-a *to aludži* (divlja kruška), u drugim crkvama razna drveta, *cuvasi* (*Pistacia terebinthus*), *thamni* (*Quercus aegilops*), *melina* (drvo nepoznatog roda — vrste), *fkatani* (platan).

Niko se nije usudio da uništi drvo sveca. A kad bi se osušilo, na to mesto zasađivali bi drugo drvo. Bolesnik je prolazio pored sveca, kidao neki deo svoje odeće u obliku trake ili je vadio neki konac i sve to vešao na grane drveta koje se nalazilo ispred sveca. Ako slučajno nije bilo drveta, onda je zabijao kolac u crkveni zid i vešao o njega traku ili konac. Traku su nazivali *caputi*,¹⁰⁹ (od turske reči ÇAPUT=krpa), konac knac. *Capute* su kidali od onog dela odeće koji je pokrivaio obolelo mesto. Ako je, recimo, osećao bolove u predelu krsta, kidali su *caputi* (dripu) od košulje, ako ga je bolela glava, od čevrea.¹¹⁰

Kada je bolesnik vešao *caputi*, morao je da šapuće: »Ostavljam ti moj tarti¹¹¹ (dert), ti si svetac, natovari ga, ostavljam moju muku tebi, ti si svetac, natovari je« (prihvati je).

Po pravilu, trebalo je vešati *caputi* (krpu) na drvo ispred sveca koji je imao moć lečenja određene bolesti. Međutim, *capute* su vešali na drvo bilo kog sveca, pored čije crkve su slučajno prolazili.

Ponekad nisu kidali delove od svoje odeće u obliku trake, već su svešteniku davali komad tkanine ili konca da ih opeva. Sveštenik ih je opevao po nekoliko dana. Zatim su opet dolazili oni koji su dali tkaninu ili konac, plaćali svešteniku i odnosili stvari. Opevanom tkaninom ili koncem vezivali su bolesni deo, glavu, uvo, krsta . . . , držali povez nekoliko dana pa ga zatim vešali na drvo sveca govoreći: »Ostavljam svoj dert, ostavljam ti svoju bolest.«

I Turci su činili isto da bi se izlečili od bolesti.

Niko nije smeo da dira *caputi* koja je bila okačena ispred crkve sveca. Plašili su se da ne ponesu bolest. Zato se moglo

¹⁰⁸ D. Lotkopoulou — D. Petropoulou, 'Η Λαϊκή Λατρεία τῶν Φαράσων, Atina, 1949, 30. Sveta Varvara smatrana je zaštitnicom obolelih od boginja i u Istočnoj Trakiji (vid. D. V. Oikonomidou, Δημόδης: 'Ιατρική ἐν Θράκη, "'Αρχαίον Θρακ. Γλῶσ. Λαογρ. Θεσσαρού", tom. 15—16 (1949—1951), 219, i na obalama Crnoga mora (vid. G. K. Hatsopoulou, Λαογραφικά Χωρίου 'Αντρεάντων, "'Αρχαίον Πόντου", tom I (1970—1971), 63—65.

¹⁰⁹ Od turske reči *caput* = krpa, dripa.

¹¹⁰ Od turske reči *cevre* = vežena maramica.

¹¹¹ Od turske reči koju upotrebljavaju i današnji Grci, *dert* = bolest telesna ili duševna.

videti drveće krcato starim i svežim krpama. Ostajale su tamo okačene dok ne istrule, jer iz straha ih niko nije dirao.¹¹²

U skladu sa ovim što smo naveli, običaj u Farasama nije vezan sa svetom vodom, kao što se po pravilu događa, kako u kontinentalnoj Grčkoj tako i na grčkim ostrvima. Međutim, izgleda da je u pitanju nemarnost, ili odsustvo moći zapažanja autora, jer je pored crkve Svetog Orestisa postojao »izvor svete vode Orestisa, koju su nazivali *tu Aresti to pegajdi* (Orestov bunar) ili *tu Aresti i podare*¹¹³ (Orestovo stopalo) ili *tu Aresti to ftalmi*¹¹⁴ (Orestisovo oko), dok se sveta Varvara, koju su posećivala deca obolela od boginja, nalazila levo od dola *Dzuvajidi*, koji je presecao selo.¹¹⁵ Naravno, za ostale crkve nemamo podatke, najverovatnije je da su se nalazile pored neke »svete vode«.

Iz opisa običaja u Farasama izgleda da je osobito značajna činjenica što je bolesnik mogao da uzme jedno drvo, da ga zabije u crkveni zid i tamo okači svoju krpicu, pojava koja nam nije poznata iz nekog drugog dela zemlje. I na kraju, moramo primetiti da je u Farasama bilo poznato i »provlačenje kroz rupu« na drvetu;¹¹⁶ međutim, posle toga nije se obavljalo vešanje krpa na drvo.

U celoj Maloj Aziji, najzanimljiviji običaj — mada ga nisu upražnjavali Grci, već muslimani — negovan je u Mersini.¹¹⁷ »Muslimani, poznati pod imenom 'felahi', obožavali su neke čudnovate svetinje. Rekli bismo, sasvim idololatrijski, kad se ne bi te svetinje, često, pojavljivale utkane u neka hrišćanska obeležja. Bilo je to, uglavnom, drveće na čijim granama su visile poznate krpice koje su ostavljali vernici, a u podnožju stabla izdizale su se male humke. Neka vrsta žrtvenika, većito belih. Na tim žrtvenicima bile su postavljene neophodne zemljane kadionice i svakog dana predveče tuda bi prošao poneki felah radi kađenja. Na vrhovima drveća stajali su zemljani idoli: bikovi, kamile, zmije, ali

¹¹² D. Loukopoulou — D. Petropoulou, *nav. delo*, 30—32.

¹¹³ *Podaré* = sveta voda (vid. D. Loukopoulou — D. Petropoulou, *nav. delo*, str. 157). Naziv koji potiče od reči *podari* = noga ili stopalo, proizlazi iz verovanja stanovništva iz Farasa prema kome je sveta voda izvirala iz mesta gde su koračali sveci (vid. Th. Theodoridou, *nav. delo*, str. 202). Činjenica koja nas nagoni da se setimo slične starogrčke tradicije.

¹¹⁴ Th. Theodoridou, *nav. delo*, 202. Reč *ftalmi* znači *ofthalmion* (vid. N. Andrioti, *Τό Γλωσ. Ἰδιωμα τῶν Φαράσων*, Atina 1948, 56. i D. Loukoulopou — D. Petropoulou, *nav. delo*, 33); naziv potiče od verovanja stanovništva koje je smatralo da se sveta voda stvarala »od suza svetaca koji su molili boga za račun smernih vernika« (vid. Th. Theodoridou, *nav. delo*, 202).

¹¹⁵ Th. Theodoridou, *nav. delo*, 232.

¹¹⁶ D. Loukopoulou — D. Petropoulou, *nav. delo*, 13, 32. Drveće ispred kojeg se izvodio obred provlačenja kroz rupu trebalo je da se nalazi izvan crkvice. U mestu Farasa obred provlačenja kroz rupu bio je poznat i bolesnici su se provlačili kroz šuplje kamenje; na žalost, nemamo podataka o njihovom položaju.

¹¹⁷ Priobalni grad preko puta Kipra; izlaz na more Adanskog grada Tarsa. Grčko ime je dobio po drvetu mirte kojeg je bilo u izobilju. Do 1922. godine, u gradu je živelo 3.000 Grka, koji su prebegli u Grčku. Godine 1974, grad Mersina je bila baza iz koje je izvršena invazija Turaka na Kipar.

i krstovi i anđeli. Hrišćani Mersine su pomenute humke nazivali 'gropčići'. Poznata su dva: jedan koji su okvalifikovali kao 'gropčić svetog Spiridona' i drugi kao 'gropčić svetog Dimitrija'. Prvi, kažu vatreni nostalgicari lepe domovine, bio je pokriven bujnim, raskošnim granama jednog nara, a drugi, retkim lišćem sivkasto-zelene masline... Ovakve felahe, najverovatnije sirijskog porekla i sa istim idololatrijskim i hrišćanskim navikama, susrećemo i u gradu Adana.«¹¹⁸

Na osnovu gore navedenih 76 slučajeva koje smo opisali, a o nekima od njih, na žalost, ne posedujemo potpune podatke, jasno se vidi da se pomenuti običaj sa posebnim intenzitetom pojavljivao u grčkom svetu. Navedeni slučajevi locirani su u Maloj Aziji i Istočnoj Trakiji (31), u Kontinentalnoj Grčkoj (17), na Ostrva Egejskog mora (10) i na Kipru (18). Malo je čudnovato što ovi običaji nisu zapaženi na Jonskim ostrvima kao i to što se ređe pojavljuju u Južnoj Grčkoj; ovo se može objasniti veoma odavnašnjim uvođenjem naučnih metoda lečenja. Moglo bi se reći da se posebna učestalost primećuje u sereskom srezu, Makedonija, i u Farasama, Kapadokija.

Razmatran iz opšteg aspekta, ovaj običaj se gotovo bez ikakvih izuzetaka, upražnjavao samo na paraklisima u prirodi i ispred manastira (izvan manastirskog dvorišta), a nikada u parohijskim crkvama. Najčešće se održavao pored neke svete vode.¹¹⁹ (38 slučajeva) i ponekad se kombinovao sa »provlačenjem kroz rupu« (5 slučajeva). Što se tiče bolesti koja se na taj način lećila, izgleda da je najčešća bila malarija, dok je drveće na koje su vešane krpe različito, mada smo u pet slučajeva utvrdili da je kruška.

Izgleda da i nazivi paraklisa imaju neki poseban značaj. Od 60 slučajeva, za koje nam je naziv paraklisa poznat, na prvo mesto dolazi sveti Jovan Krstitelj (10) i slede Bogorodica (7), sveta Paraskeva (6), sveti Đorđe (4), i Zoodohos Pigi (3). Česta upotreba imena Krstitelja može se objasniti panhelenskim verovanjem da leći »vrućicu«,¹²⁰ a iz toga proizlaze i nadimci koji mu se daju: *Rigologos*, *Riganas*, *Thermasas*, itd.

Uostalom, nemojmo zaboraviti da je prema jednoj atinskoj legendi, sveti Jovan Krstitelj bio lekar, i smatramo celishodnim da navedemo i definiciju pomenute legende: »Sveti Jovan je bio lekar koji je lećio i druge bolesti, a najčešće vrućicu. Živeo je kao asketa i činio mnoga dobroćinstva. Pred smrt je podigao jedan stub i u njegove temelje je položio sve bolesti sa razno-bojnim svilama. Vrućicu je vezao žutom svilom, crvenicu crvenom, a druge bolesti drugim bojama. Pošto ih je duboko zako-

¹¹⁸ O. Vatidou, *nav. delo*, 45—46.

¹¹⁹ Neosporno, mora da je mnogo više onih slučajeva kod kojih se običaj izvodio pored svetih voda; međutim, opisi nisu uvek potpuni.

¹²⁰ N. Politou, *nav. delo*, 69—70, gde se nalazi i bibliografija.

pao, postavio je stub i rekao: Posle moje smrti, onaj ko oboli neka dođe da na stub zaveže svilu sa tri čvora, u boji koju ima njegova bolest i neka kaže: Moj sveti Jovane, ja vezujem svoju bolest, i nek je tvoja milost odveže. I izlečiće se«. ¹²¹

Nikolaos Politis vidi u ovoj legendi ostatke kulta prema stubovima (Kionolatrija), ¹²² međutim, očigledno je da je ova legenda nastala kasnije, i pokušava da protumači svojstva koja su pripisivana svecu.

Veoma je zanimljiv, takođe, podatak o tome kako su bolesnici žrtvovali male životinje, što dokazuje pagansko i prethrišćansko poreklo pomenutog običaja. Kao što smo već naveli, takvo žrtvovanje kokoške vršeno je na svetoj vodi manastira Preobraženja Spasitelja u selu Kastanjes, kod Derkona, Istočna Trakija. Ali i u hramu Sv. Orestisa, u Farasama, Kapadokija, »na ulazu ove građevine (male otvorene galerije) bio je jedan uspravljen kamen paralelopipednog oblika, zakopan u zemlju sa 0,80 cm iznad površine. Na tom kamenu su podnosili žrtvu 'kurban', ono što su zavetovali, petlice ili jagnjad, a naokolo je obavljano uspravljivanje bolesnika da bi se izlečili«.

Završavamo prikazivanje ovog običaja u Grčkoj, koji nije hrišćanski, niti islamski, budući da ga, kao što smo naveli, susrećemo i u Indiji. Moramo dodati da smo iz raznih saopštenja, koja su nam pružile kolege prilikom rasprava na naučnim kongresima i simpozijumima, saznali da ovaj običaj postoji ne samo na ostrvima Zapadnog Mediterana već i u arapskim zemljama Severne Afrike, čak i u Persiji.

Prema tome, ovaj prahrišćanski običaj moramo tražiti u starim verovanjima mediteranskih naroda i jedino proučavanje starih izvora i arheoloških nalaza moći će da da konačno rešenje.

¹²¹ N. Politou, *Παραδόσεις*, A', Atina, 1904, 80.

¹²² N. Politou, *Παραδόσεις*, B', Atina, 1904, 764.

¹²³ Th. Theodoridi, *nav. delo*, 201; vid. i D. Loukopoulou — D. Petropoulou, *nav. delo*, 139. Napominjemo da je životinja koja je prinošena na žrtvu morala biti mužka i da je pripadala bolesniku (vid. D. Loukopoulou — D. Petropoulou, *nav. delo*, 44—45).